LAURENȚIU STAICU

SOCRATE ÎN BLUGI

SAU FILOSOFIA PENTRU ADOLESCENȚI

TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Carmen Eberhat

Ilustrație și design copertă:
Ruxandra Șerbănoiu

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mihaela Gavriloiu

Corectură:
Irina Botezatu
Andreea-Lavinia Dădârlat

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STAICU, LAURENȚIU
Socrate în blugi sau Filosofia pentru adolescenți / Laurențiu Staicu. –
București: Editura Trei, 2020

ISBN 978-606-40-0786-5

1

Copyright © Editura Trei, 2020
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-0786-5

Profesorului meu, V.T.

Cuprins

Cuvânt înainte 9
Prolog 27
Capitolul I: Originile 30
Capitolul II: Realitatea 86
Capitolul III: Adevărul 139
Capitolul IV: Libertatea 196
Capitolul V: Binele 250
Capitolul VI: Iubirea 303
Epilog 357

Cuvânt-înainte

Dragă adolescentule,

Mărturisesc că, înainte de a mă apuca să-ți scriu, m-am gândit mult la cum aș putea s-o fac astfel încât să mă auzi, să citești aceste rânduri oprind muzica din căștile pe care le porți pe urechi mai tot timpul. N-am găsit nimic care să mă facă să cred că n-o să închizi cartea după primele rânduri, așa că m-am apucat să-ți scriu direct, construindu-ți portretul din propria mea imaginație. M-aș bucura să te fi nimerit, măcar pe alocuri, dar, pe de altă parte, nu-mi fac mari iluzii, știu că nu-ți plac etichetele sau tiparele în care te-ar încadra lumea. Am să-ți spun totuși câteva lucruri despre adolescentul imaginar căruia îi adresez aceste pagini, mai mult pentru a mă încuraja pe mine să continui să-i scriu, decât pentru a te convinge pe tine să te vezi în el.

De unde să încep? Poate ar fi potrivit să-ți spun mai întâi ce-mi place cel mai mult la adolescentul meu, care e pentru mine trăsătura lui de căpătâi, cea care mă face să-l îndrăgesc și să-l admir, în pofida momentelor în care mă exasperează. Ei bine, adolescentul meu e un visător. Da, pur și simplu visează enorm, cu ochii deschiși, visează pornind de la orice, de la un film care i-a plăcut, de la un cântăreț celebru a cărui poză o ține pe perete sau chiar de la cuvintele pe care i le-a adresat profa de mate când nu și-a făcut tema. Ai putea

spune că are multă imaginație, dar ar fi banal și cam sărac. Nu, visurile și reveriile lui sunt mai mult decât simplele năluciri cu care ne alinăm cu toții, uneori. Mai degrabă sunt un fel de proiecții ale sale, povești despre sine, romantice, neverosimile și pline de candoare, visuri despre cum ar vrea să fie el însuși cândva și poate chiar lumea din jur. Dacă îl privești cu atenție, mai ales când urmărește ceva care-i place foarte mult sau când i se înșiră responsabilitățile vieții de adult pentru care trebuie să se pregătească, ai să vezi în ochii lui cum se desprinde pe nesimțite de prezent și începe să viseze. Înclinația asta a lui către visare mi s-a părut mereu extraordinară, pentru că e ca și cum adolescentul meu ar înțelege ceva fundamental despre sine, și anume faptul că e o ființă în tranzit, că prezentul în care trăiește e doar o etapă efemeră, pe care încearcă să o depășească apăsând pe butonul de *fast forward* undeva, în mintea sa. Nu sunt însă sigur că înțelege până la capăt această trăsătură definitorie a vieții, una pe care majoritatea covârșitoare a adulților nu par să o priceapă, nici ei, niciodată, după felul foarte degajat în care se instalează într-o etapă sau alta a vieții ca și cum ar dura la nesfârșit.

O altă trăsătură care-l definește în mare măsură pe adolescentul meu este aceea că-și dorește cu ardoare, cu patos, să devină adult. Uneori ai spune că urăște termenul ăsta, *adolescent*, ca și cum ar fi depreciativ, un soi de poreclă ce încearcă să surprindă un defect, nicidecum o etichetă temporală, care marchează etapa de dinaintea maturității. Îl urăște tocmai pentru că îl vede ca pe o interdicție de a fi ceea ce-și dorește foarte mult sau ca pe un fel de *reminder* al faptului că încă nu este așa, nu este încă adult. Poți să te amuzi privindu-l cum dă ochii peste cap când aude expresii

precum *Voi, adolescenții, încă nu știți cutare sau cutare lucru* sau *Pe vremea mea, adolescenții făceau așa și pe dincolo*, expresii cu care adulții obișnuiesc să-și marcheze teritoriul cucerit, cred ei, cu atâta trudă. În realitate însă, nu l-au cucerit. S-au trezit aruncați în țesătura de responsabilități a maturității, iar apoi au încercat să dea sens acestei lumi prea serioase și stranii, la care au visat ei înșiși cu ani în urmă, și să se încurajeze că e o lume eminamente bună și întru totul dezirabilă. De aici încercarea de a se delimita, constant și oarecum cu aroganță, de adolescenții din prezent, încercând să-i convingă că, pentru a deveni cu adevărat adulți, trebuie să fie într-un anume fel. Aiurea, nu e deloc așa. Maturitatea despre care vorbesc ei e foarte ușor de dobândit, ajungi inevitabil acolo în virtutea derulării timpului și schimbării treptate a sarcinilor pe care le ai de îndeplinit. Când ești adolescent, trebuie să te ocupi de școală, de lecții, iar apoi, când devii adult, trebuie să te ocupi de slujbă și de familie. O diferență doar de grad, aș spune, nicidecum de natură. Dar să nu divaghez, mai am și alte lucruri pe care aș vrea să ți le împărtășesc despre adolescentul meu.

O altă etichetă care i se pune adeseori, dar care nu-l deranjează foarte tare, este aceea de rebel, un răzvrătit incurabil, care nu poate fi vindecat prin mijloace normale precum apelul la rațiune și cumpănire sau sfânta rezonabilitate, mijloace la care apelează adulții înșiși când sunt cuprinși de vreo maladie a sufletului, cum ar fi îndrăgostirea fără speranță. Dacă-l privești cum se mișcă prin lume, printre artefactele și realizările celor care au depășit vârsta adolescenței, e greu să eviți concluzia că le urăște sau că le disprețuiește. Uneori se lasă purtat de acest șuvoi al revoltei și își pune semnătura cu spray-ul de vopsea pe clădirile proaspăt zugrăvite sau

pe vitrinele câte unui magazin mai fițos. Dar bănuiala mea este că revolta lui nu e chiar o revoltă împotriva stabilității aparente și cumințeniei vârstei adulte, ci mai degrabă împotriva ipocriziei care le însoțește de multe ori. Este o revoltă împotriva acelei atitudini de genul „știm tot", pe care o mimează foarte bine adulții, dar care, odată zgândărită cu întrebări, se dovedește doar un conformism facil, nicidecum o cunoaștere autentică. Pentru că, vezi tu, adolescentul meu își dorește cu ardoare ceea ce adulții din jurul său par să dețină, dar nu posedă: maturitatea oferită de înțelegerea lumii, maturitatea autentică. Asaltat în fiecare zi de imperativele care par să fie moneda de schimb a vârstei adulte, de toate acele porunci (*Trebuie să faci asta!*), încearcă să se dumirească, să afle de ce trebuie, de ce e musai să facă acele lucruri, întrebând, uneori agasant și excesiv de stăruitor, dar întotdeauna curios. Iar răspunsurile pe care le primește, dacă se întâmplă să le primească, lasă mult de dorit: pentru că așa trebuie, pur și simplu, pentru că așa se face, pentru că așa e bine sau civilizat, pentru că asta te va ajuta mai târziu etc. Cum ar putea să fie mulțumit de astfel de răspunsuri? Nu vreau să-i înnobilez revolta, dar mi se pare foarte greu să nu te revolți când cei din jurul tău se poartă ca și cum ar ști foarte bine de ce trebuie să facă tot ceea ce fac, dar, odată ce-i întrebi, descoperi că nu știu sau că, uneori, nici măcar nu s-au întrebat ei înșiși de ce ar trebui să facă toate acele lucruri.

În sfârșit, o ultimă trăsătură pe care o văd pe chipul sau în ochii adolescentului este dorința de a-și pune amprenta decisiv asupra lumii, de a o schimba, de a o face mai bună. Lucrul acesta nu ascunde nimic ciudat, așa cum par să creadă unii adulți mai răutăcioși sau comozi, care nu privesc cu ochi

buni niciun lucru nou care promite să le tulbure obiceiurile sau regulile de viață. Dar cum să schimbe lumea sau cu ce mijloace? Prin știință, tehnologie, politică, artă? Uneori, așa pare să creadă adolescentul meu, studiind cu atenție unul sau altul din aceste domenii, fără de care viața noastră ar fi de neconceput, și gândindu-se, descurajat, că e prea târziu pentru el de vreme ce toate lucrurile importante au fost deja descoperite sau gândite și spuse de alții. Însă nu este deloc așa! Lumea se schimbă mai întâi prin intermediul ideilor, iar acestea nu există într-un număr limitat, ca produsele de pe raftul unui magazin! Lumea ideilor nu are granițe și tot ce-ți trebuie pentru a pricepe asta este doar abilitatea aceea aparte, condamnată de unii adulți, de a privi lumea și ceea ce am ajuns să știm despre ea din alt unghi decât ceilalți, de a fi diferit și a vedea lumea altfel. Apoi înțelegi că originalitatea sau noutatea înseamnă, în primul rând, o perspectivă foarte personală, intimă chiar, asupra lumii. Înăuntrul sau în miezul fiecărei mari opere, din orice domeniu ar fi ea, se ascunde o idee, una care a încolțit mai întâi în mintea cuiva, de cele mai multe ori în mintea unui adolescent. Apoi a crescut, încet, pe nesimțite, și s-a transformat într-un vis, iar adolescentul, devenit între timp adult, și-a legat viața de împlinirea acelui vis. Din păcate, în pofida bunelor intenții, adulții uită adesea să le povestească adolescenților despre această legătură delicată, fragilă între idei și fapte, când se străduiesc să-i pregătească pentru viața de adult.

Cam așa arată portretul-robot al adolescentului din mintea mea. E posibil, fără îndoială, să fie unul complet naiv sau nerealist, dar am simțit nevoia să-l schițez, ca să înțelegi de ce am ales să scriu pentru el o astfel de introducere în filosofie. Vezi tu, eu chiar cred că un tânăr visător, rebel și mistuit

de dorința de a face ceva important cu viața lui, de a-și aduce contribuția la o lume mai bună are nevoie de filosofie. Pentru că filosofia ar putea sau ar trebui să fie privită nu doar ca o disciplină utilă pe traseul maturizării noastre cognitive și emoționale, ci și ca o adevărată propedeutică pentru viața de adult. O pregătire pentru lumea oamenilor mari, în care ideile sunt cele care ne călăuzesc, și nu percepțiile noastre senzoriale, respectiv ce ne spun ochii, urechile, mâinile sau nasul. A ști să mânuiești idei înseamnă a ști să te descurci în această lume. Unii, mai cinici, spun că a te descurca în lume înseamnă, mai degrabă, a cunoaște natura umană sau a ști cum funcționează oamenii, ce-i motivează, ce-i sperie, ce le trezește interesul și ce-i plictisește. Te vei întâlni cu perspectiva asta, fără îndoială, într-un moment sau altul, expusă cu dexteritate și împănată cu multe neologisme de câte un intelectual mai ambițios. Dar ce poate să însemne a cunoaște natura umană dacă nu a avea o idee bună (sau mai multe) despre oameni și felul lor de a se comporta ca ființe? Cum spunea Norman Vincent Peale: *Change your thoughts and you change the world*[1], lumea se schimbă mai întâi prin idei, nu prin acțiuni!

Un beneficiu secundar pe care îl poate obține adolescentul din studiul filosofiei, unul mai puțin vizibil, dar crucial pentru o viață bună într-o lume din ce în ce mai complicată, este acela că filosofia îl poate ajuta să-și dezvolte capacitatea de a analiza rațional lumea. Iar această capacitate, la rândul ei, îi va permite apoi să facă o grămadă de conexiuni între lucruri pe care până atunci le vedea ca neavând vreo legătură unele cu altele, deschizându-i astfel noi perspective de

[1] Schimbă-ți gândurile și vei schimba lumea (engl.)

a-și ordona universul și de a se orienta înăuntrul lui. Lumea devine, într-adevăr, din ce în ce mai complicată, fără ca măcar să ne dăm seama. Dar această complexitate sporită a ei nu este, așa cum ai putea crede la prima vedere, o creștere strict cantitativă, dată de faptul că în societatea de azi există entități care nu existau pentru adolescenții de acum 50 de ani (internetul, de pildă), ci este mai ales una calitativă, dată de faptul că noile entități și artefacte care ne populează astăzi viața de zi cu zi au proprietăți din ce în ce mai abstracte prin comparație cu cele care populau cotidianul părinților noștri. Iar înțelegerea și mânuirea acestor proprietăți sunt un proces din ce în ce mai complicat, care ne solicită tocmai acea capacitate de analiză rațională pe care ne-o poate dezvolta studiul filosofiei. Pentru că, vezi tu, filosofii se ocupă îndeobște tocmai cu astfel de proprietăți și entități abstracte, cu ideile, pe care încearcă să le înțeleagă și să le ordoneze într-o manieră cât mai coerentă și mai elegantă, în viziuni de ansamblu asupra lumii sau asupra unei părți semnificative a ei.

Din păcate, această observație extrem de simplă, anume că înțelegerea complexității sporite a lumii cere capacitatea de a analiza și a înțelege idei din ce în ce mai complicate, este totuși, în mod surprinzător, din ce în ce mai ignorată de societatea modernă. E ciudat că se întâmplă asta! E ca și cum am spune că mersul la sala de sport și obiceiul de a ridica greutăți de câteva ori pe săptămână ne ajută să desfășurăm mai ușor activități fizice solicitante. Toată lumea știe că așa este. Și cu toate astea, e limpede că nu mergem cu toții la sală! Desigur, astăzi putem trăi confortabil, fără să fim nevoiți să ne încălzim dormitorul tăind lemne cu toporul în miezul iernii! Dar nu putem evita complexitatea lumii în care

trăim, așa cum ne putem feri de tăiatul lemnelor. Suntem expuși la ea în fiecare clipă, din ce în ce mai mult. De aici provine, poate, și sentimentul acela difuz de înstrăinare, angoasă sau chiar anxietate și depresie pe care-l resimt cei care nu și-au exersat capacitatea de analiză rațională când se confruntă cu dileme sau *puzzle*-uri existențiale ori morale dificile. Nu se pot orienta în țesătura complexă, abstractă a acestora și prin urmare nu reușesc să vadă ce e de făcut.

Ăsta este și motivul pentru care cred, dacă tot am ajuns la momentul mărturisirilor, că în ordinea educației, filosofia ar trebui să vină destul de repede după dobândirea capacității de a înțelege și folosi cuvinte. Pentru că, după ce învățăm să comunicăm prin intermediul unei limbi oarecare, nimic nu e mai important decât abilitatea de a gândi critic, sistematic și profund. Adică de a filosofa. Restul sunt unelte pe care, abia gândind cum se cuvine, vom ști când, unde și cum să le folosim. Și, mai ales, de ce.

Poate sunt naiv, dar adolescentul meu imaginar, care nu are un chip anume, nu este băiat sau fată, nu este înalt sau scund, blond sau brunet, simte că există ceva de o importanță covârșitoare, ba chiar decisiv în marile întrebări ale umanității: întrebările filosofice. Adulții, în schimb, sunt mistuiți de cele mai multe ori doar de strădania, uneori obsesivă, de a se disciplina pe ei înșiși urmând diverse răspunsuri la acele întrebări, fără să se mai întrebe și fără să mai exploreze. De fapt, asta este una dintre regulile acelea nescrise ale procesului de maturizare, una care vine încă din Antichitate: întrebările mari sunt doar pentru cei mici, pentru tinerii încă neformați, nedisciplinați de societate. Datoria adulților și chiar semnul maturității lor sunt să urmeze răspunsurile ce le-au fost puse la îndemână discret

de societatea în care au fost educați. E o regulă perfidă, cu două fețe: pe de-o parte, ne dă ceva util, pe de altă parte, ne răpește ceva esențial. Ne dă confortul și iluzia că facem ceea ce trebuie, că suntem în regulă ca ființe umane, dar ne răpește libertatea de a ne gândi și, prin urmare, de a ne trăi viața așa cum vrei noi. Pentru că, odată ce ne-am obișnuit să trăim după răspunsurile gândite de alții, e greu, dacă nu chiar imposibil, să mai trăim altfel.

Într-un fel, se poate spune că, vorbindu-i unui adolescent imaginar despre filosofie, mă străduiesc să-l conving să nu se mai grăbească așa de tare să devină adult. E limpede că mulți adolescenți, dacă nu chiar majoritatea, se grăbesc să devină adulți. Maturitatea este pentru ei un soi de Graal la care visează de îndată ce încep să devină conștienți în sens abstract de lumea care îi înconjoară. Dar mânați de această dorință febrilă de a se maturiza, ei uită să facă poate lucrul cel mai important pentru viața de adulți care urmează: să viseze. N-aș vrea ca adolescentul meu să facă asta! Filosofia este, oarecum, pentru cei care rămân visători, în pofida rolurilor pe care societatea cere să le îndeplinească conștiincios. E o întorsătură stranie a vieții aici, căci mirajul și fascinația maturității se bazează în mare măsură pe imaginea pe care adulții o proiectează aproape fără să-și dea seama, imaginea unor oameni care știu sau cunosc cu adevărat lucrurile importante. Dacă îi privești cu atenție, ai să vezi că majoritatea adulților se poartă ca și cum ar ști deja tot ceea ce trebuie pentru a duce o viață bună, ba chiar mai mult, ca și cum ar ști deja totul despre viață și despre moarte. În realitate, nu știu! Iar acest lucru capătă, pentru unii adolescenți care trec pragul maturității, forma unei descoperiri dureroase, din care nu-și revin niciodată cu totul. Descoperirea că ceea

ce credeau ei, naiv sau, mai bine spus, romantic, că face să merite toate eforturile de a se maturiza nu este, de fapt, real. Adulții nu știu totul, ba chiar, în multe privințe, știu mai puțin decât știau în copilărie! De pildă, nu mai știu să se bucure de prezent, de ceea ce le oferă simțurile, de lucrurile efemere, dar esențiale pentru o viață echilibrată, armonioasă. Cu alte cuvinte, maturitatea poate veni cu descoperirea că, în privința cunoașterii, adolescența nu se încheie niciodată.

Știu că adolescentul meu este bombardat cu imaginile seducătoare ale supereroilor de toate felurile și că acest lucru îi face viața și mai grea, pentru că nu mai apucă să-și gândească propriul viitor, să și-l aleagă. Socotește uneori că poate ar trebui să se înghesuie și el, febril și orb, să devină un vânător, mai mult sau mai puțin iscusit, de himere. Iar acesta este un alt motiv pentru care am ales să-i vorbesc despre filosofie, pentru a-i oferi răgazul care-l poate ajuta să se ferească de capcana asta a fantasmelor seducătoare despre noi înșine, țesută discret, dar ferm de societate, prin intermediul căreia ajungem să ne refuzăm singuri autenticitatea. N-aș vrea, sub nicio formă, să i se întâmple asta! N-aș vrea să ajungă adultul plin de amărăciune ascunsă și de visuri neîmplinite, dar consumator fidel și conștiincios al celor mai recente produse din vitrinele reale sau virtuale între care trăim.

Dacă te uiți cu atenție la mulți dintre colegii tăi de generație, la mulți dintre adolescenți, ai să poți vedea asta, sunt convins: lipsa unui plan, a unui proiect, oricât de nerealist sau hiperbolic ar fi el, ori chiar a unui ideal sau vis care să-i călăuzească.

Adolescenții sunt împinși și persuadați discret să nu mai viseze sau, când o fac, să viseze doar cum să ajungă

să consume. Cât mai mult și cât mai rafinat: să aibă ultimul telefon deștept, ultima configurație de computer pentru jocuri, ultimul album al celei mai tari trupe a momentului, ultimul model de sneakerși... Mereu ultimul, mereu cel mai recent produs, ca semn sau marcă distinctivă a succesului. Asta este lecția perfidă pe care sunt împinși să o învețe, fără însă să le spună nimeni că nu va fi suficient niciodată. Mereu va exista un alt produs, mai bun, care așteaptă după colț. Departe de a fi încurajați să încerce să schimbe lumea și să o facă mai bună, așa cum ar fi de așteptat, ei sunt îndrumați numai către a-și dori să consume cât mai mult din ea. Să fie cuminți și pofticioși, să se gândească la viitor ca la o prăjitură imensă și delicioasă, din care are sens să te înfrupți cât mai mult. Dar una gata făcută, ce doar așteaptă să fie devorată. Ca și cum viața ar fi deja trasată pentru ei, nu mai e nimic de schimbat... Tot ce mai au de făcut este să câștige cât mai mulți bani, pentru că banii, desigur, le vor permite să consume cât mai mult. E limpede că, pentru lumea adulților, urmărirea banilor ca scop în sine nu mai e de mult o noutate. E o trăsătură banală a societății în care trăim, ba chiar una firească, de la sine înțeleasă. *Așa merg lucrurile*, ar spune mulți dintre ei, cu un zâmbet superior, dacă ar fi întrebați de ce se întâmplă astfel. Dar ar fi trist, cred eu, să devină un scop în sine și pentru adolescentul meu imaginar, ar fi o pierdere enormă ca tot ceea ce îl definește să nu mai fie frământarea aceea lăuntrică, născută din dorința impetuoasă de a schimba lumea, ci numai dorința arzătoare de a câștiga cât mai mulți bani, pentru a ajunge un consumator cât mai performant.

În sfârșit, un ultim motiv pentru care am ales să-i vorbesc despre filosofie adolescentului pe care ți l-am descris